МАТЕРІЯЛИ ДО БІОГРАФІЇ В. С. ОЛЕКСАНДРОВА

(ДВІ ЛЕКЦІЇ В МУЗЕЮ СЛОБІДСЬКОЇ УКРАЇНИ ІМ. СКОВОРОДИ)

Музей Слобідської України, виконуючи колись висловлене побажання одного з його фундаторів, небіжчика акад. М. Ф. Сумцова, періодично улаштсвує в неділі науково-популярні лекції; з цих лекцій громадяни знайомляться з минулим України, зокрема Слобожанщини, її історією, письменством, нар(днью поезією, побутом, вирсбництвом, економикою взагалі; лекції, коли слід, присвячуються поясненню відділів Музею, урочистим святам, ювілеям. З останніх лекцій дві були присвячені пам'яті українського письменника, драматурга і видавця доктора Вол. Степ. Олександрова. Письменник цей, добре відомий у свій час і самостійними творами і гарними перекладами, народився 1825 р. на Слсбожанщині в с. Бугаївці Ізюмського повіту в сім'ї, безумовно талановитій. Його батько описав повір'я свого села в великій поемі „Вовкулака" (надрук. в Южнорус. сборнике" А. Метлинського), цікавився рідним письменством, любив музику (дсбре грав на скрипці), мати, з роду Купавцевих, була близька до простого люду, сама вчила дітей письма; Олександрів щиро згадує її в своїй автобіографії („Зоря" 1894). Дитиною він грався з селянськими дітьми на вулиці, колядував на різдво, стрибав на Купайла через вогонь, взагалі зрісся з народньою стихією, що потім глибоко вплинуло на його творчість. Освіту здобув він в старій слобожанській школі — колегіумі, де вже почав писати вірші та перекладати латинських авторів теж віршами. З колегіума, не закінчивши його, він подався до університету, вступивши на філологичний факультет, а потім перейшов на медицинський. Служив він лікарем спершу в Варшаві, а потім на Україні — в Полтаві та на Слобожанщині. Помер 1893 р. Його біографії була в Музеї присвячена перша лекція, тим цікавіша, що її зачитав син письменника — Вяч. Вол. Олександрів. Лекція складалася не з одних лише головних дат, а була багата на інтересні подробиці, вказівки на факти епохи, на характеристики письменства того часу, характеристику діяльности письменника. В підсумку вона подала цілу низку даних, ще невідомих з літератури про письменника, даних, які зберегла пам'ять його сина, живого свідка чималої частини їх. Лектор схарактеризував письменника поперед усього як людину. Це була натура чула до природи, де людей, працьовита (мав пасіку, млин), пройнята любов'ю до письменства. Вже в літах він вивчив старо єврейську мову, щоб краще зрозуміти поезію біблії, яку частинами переклав. Цікаві були спомини лектора про літературну діяльність В. Олександрова у Харкові, де, оселившись на Панасівці (звідсіль його прибране літературне ім'я „Панас"), він написав свою першу оперету: „За Немань іду"! Спочатку п'єса була написана для дітей, отже вона вподобалась багатьом знайомим, і письменник надрукував її, одержавши дозвіл поставити її на сцені. В п'єсу вставлено чимало народніх пісень, які поклала на музику старша дочка автора, що добре грала. Лектор нагадав, що вона склала також музику на слова думки М. Петренка „Дивлюсь я на небо, та й думку гадаю". Цю пісню деякі помилково вважають у купі з її мотивом за народню. За першою оперетою Олександрів написав другу — „Не ходи, Грицю, на вечорниці", яку потім переробив М. Старицький. Коло того-ж часу була написана й сатира на тодішні Харківські порядки — „Елена Прекрасная в Трое". Цікаво оповів лектор про життя письменника в Харкові, куди до його „катраги" за містом навідувались: і рабин для навчання єврейської мови, і народні вчителі, і семинаристи, і студенти, між якими появлялись тоді початкуючі автори. Письменник допомагав їм різними порадами, виправляв рукописи, вчив їх правил віршування, часом граматики і т. и. Серед його гостей можна було бачити тут і Б. Грінченка. Твори декого з молоди він і скористав, видавши їх в альманахові „Складка". Куток Олександрова приваблював молодь і інтересами хазяїна до рідної старовини, поезії. В. Олександрів збирав старі українські видання, картини, портрети, розшукуючи їх по селах, по старих корчмах, замовляв художникам копії деяких з них. Нарешті склався ніби музей української старсвини. Після смерти письменника частину цього зібрання сім'я його подарувала до теперішнього Музею Слобідської України. Нині в цім музею уся майже стіна в одному з відділів зайнята александрівською колекцією.

Збиралась до Олександрова і молодь поспівати народніх пісень, у яких він кохався. Один раз керував хором і М. Лисенко, завітавши до Олександрова з Київа 1878 р. на столітній ювилей Квітки-Основ'яненка. Була відправлена на холодногор-

ськім кладовищі на могилі панахида, а потім на поминках говорили промови земці, Олександрів. Виступив з промовою і Потебня. Тоді підіймалось питання про видання Квітчиних творів, що через деякий час виконав Потебня-ж. Лектор додав, що не завжди в подібних випадках „было благополучно". Українська справа була тоді в загоні не лише в Харкові, і гурток Олександрова незабаром опинився в начальства „на подозреніи".

Згодом українські симпатії Олександрова вплинули на його службовий стан так, що він мусів подати в одставку раніш часу.

Неприхильно до Олександрова ставилася й тодішня цензура. Коли він подав до неї ч. 2 своєї „Складки", де прийняли між иншим участь Самійленко і Білиловський (Ц. Білило), то цензура так пошматувала збірник, що Олександрів, надрукувавши альманах і розсилаючи його співробітникам та знайомим, приписував:

„Чим багаті, тим і раді,
Вибачайте, бога ради.
Треба знать, що за фігура
Для України цензура".

Частина з матеріялу, забороненого до друку потім була надрукована за кордоном, в галицьких часописах.

Заборонено було ставити останню оперету Олександрова „Богдан Хмельницький", музику до якої склав вчитель музики у полтавськім інституті П. А. Щуровський. Лібретто оперети було написане за поемою Гребінки під тією-ж назвою. Полтавці чули музику Щуровського на приватних зібраннях в авторів.

Лектор оповів про симпатії харківчан та полтавців до Олександрова, які згодом зростали. Смерть письменника викликала в усіх, хто знав його в Харкові (а знала його вся тодішня українська молодь), великий жаль. На похороні серед инших сказав промову Б. Грінченко (надрук. в „Зорі" за 1884 р.). М. Кропивницький, Д. Л. Мордовець, Б. Д. Грінченко, В. О. Білиловський, І. М. Стешенко та инші склали на пам'ять небіжчика альманах (Складка на спомин Вол. Степ. Олександрова). Прийняв участь в альманахові і М. В. Лисенко, написавши чудову музику до віршу Олександрова, присвячену дружині („Прощай, моя ти люба, мила ...)

Нарешті, лектор навів два цікавих вірша поета. Перший з них складає акростих „Україна". Ось він:

Умру, тебе-ж я не забуду,
Кохана, рідная моя,
Робітником твоїм я буду,
Аж поки сили і життя.
Ім'я твоє собі поставлю
Насамперед від усього,
А ти й не знатимеш того...

Поет заповідав зробити на його могилі юмористичну епітафію, яка збереглась у його записній книжці:

Володимир Олександрів,
Доктор медицини
Умер (рік, місяць і число)
З тієї самої причини,
З якої всі ті помирають,
Що медицини зовсім і не знають.

Поховано поета на міськім кладовищі. Насипано над ним високого бугра, бо небіжчик висловлював бажання, щоб його поховали під високою могилою, щоб з вітром говорила.

Про літературну діяльність письменника подав відомості співробітник катедри історії укр. культ. П. І. Тиховський.

П. Тиховський докладно освітив літературну діяльність Олександрова переважно як письменника-слобожанця і в певній мірі етнографа. Цей етнографізм він помітив вже в його батька Степ. Олександріва, автора поеми „Вовкулака", яка являє його етнографичні бугаївські спогади. Степ. Олександрів належав до гуртка, що видавав збірники „Сніп", „Молодик", був близький напрямком до Корсуна, Порф. Кореницького, братів Писаревських. Сам Володимир Олександрів почав теж з наслідування народньої поезії. Його перший друкований вірш „Думка" („Основа" 1861 р.) написаний на тему народньої пісні. В основу оперети „За Немань іду" (1872—73 р.) покладено відому пісню Ст. Писаревського. Сама ж оперета — це картина селянського побуту з ясним етнографичним колоритом. Друга оперета „Ой, не ходи, Грицю" скористала відому пісню, яку приписують часом Марусі Чураївні. Лектор споріднив драматичні твори Олександрова з п'єсами Котляревського, Квітки, Кухаренка, Шевченка („Назар Стодоля"), де велику ролю теж відограють народні пісні чи вірші українських письменників. Олександрів вставляв в свої п'єси вірші Гулака-Артемовского, Писаревського, Шевченка, Руданського, Глібова та инших. Ці факти лектор пояснив як бажання Олександрова спопуляризувати пісні цих письменників. Зі сцени почулись демократичні твори. Ту-ж мету Олександрів переслідував і в своїх „Співанках", що були данином перекладам. Видані народні пісні з нотами, де вставлялись і вірші укр. письменників, свідчили вже про систематичну популяризацію наших молодих письменників того часу. Доповів лектор і про твори Олександрова, що зовуться рослинним та звірячим епосом (пісня про гарбуза, про рибу). Ці твори мали і педагогичне значіння, бо в приступній і художній формі малювали дітям природу, яка їх оточує. І не диво, що дещо з цих поемок видавалося до останнього часу. Велике значіння надав лектор і перекладам Олександрова, що, безумовно, збагатили наше письменство. Особливо цінні

були переклади з Лермонтова. Видавання альманахів пояснено відсутністю у ті часи української журналістики. Після указу 1876 р. цензура не дозволяла перекладів, викреслювала те, що ні в якім разі не мало якої захованої думки. Лектор навів на це багато прикладів. Цензура викинула з альманаха Олександрова присвяту: „До коханих земляків", вираз: „в панів" був замінений: „в багатих", замість „Україно мила" поставлено „родино мила" і т. инше. Отже Олександров вперто продовжував бути в ті часи репрезентатором — майже єдиним — тодішнього українського письменства. І в цьому його велика заслуга. Треба також додати, що Самійленко і Грінченко уперше виступили зі своїми творами в його альманахах. І на світанку укр. письменства це був яскравіший приклад боротьби з утисками цензури, а разом і закликом до громадської роботи.

Дві лекції, про які що-йно була річ, були видатні серед инших, особливо перша.

Син письменника Вяч. В. Олександрів офірував музеєві рукопис власних споминів про батька, які лягли в основу його лекції, а незабаром має подарувати рукописи самого письменника, різні фотографії, речі, літературу, що складе цілу вітрину. Музей Слобідської України, що має вже вітрини, присвячені Квітці, Масловичу, Щоголеву збагатиться ще на одну, безумовно, дуже цікаву. Дотепер музей має лише один портрет В. Олександрова.

Ів. Єрофіїв